

Postawy przedsiębiorcze młodzieży wsi popegeerowskiej – wyniki badań

Jarosław Korpysa

Przedsiębiorczość, która jest odzwierciedlona m.in. w postawach i cechach człowieka, tj. w jego kreatywności, dynamiczności, a także skłonności do działania, jest zdeterminowana przez szereg czynników o charakterze ekonomicznym i pozaekonomicznym. Mając na uwadze uwarunkowania procesu aktywności przedsiębiorczej młodzieży wiejskiej, należy zauważyć, iż zwłaszcza wśród rodzin byłych pracowników Państwowych Gospodarstw Rolnych tzw. wyuczona bezradność zdecydowanie utrudnia i hamuje rozwój „pierzwiastka przedsiębiorczości” wśród społeczności lokalnej. Jednocześnie społeczność ta odczuwa potrzebę podejmowania wszelkich inicjatyw zmierzających do poprawy własnej sytuacji społeczno-materialnej.

Celem niniejszego opracowania jest analiza postaw przedsiębiorczych młodzieży wsi popegeerowskiej. Na wstępie artykułu zostanie przedstawiona istota przedsiębiorczości. W dalszej kolejności będzie podjęta próba oceny potencjału przedsiębiorczego młodzieży wiejskiej na podstawie rezultatów własnych badań przeprowadzonych wśród analizowanej populacji w 2009 r. w województwie zachodniopomorskim.

1. Wprowadzenie

Ewolucja teorii przedsiębiorczości wykształciła przez kolejne lata różne jej definicje i znaczenie. Współcześnie postrzegana jest jako umiejętność i zdolność jednostki ludzkiej do dostrzeżenia i wykorzystania istniejących szans rynkowych. Proces ten jest odzwierciedlony w kreowaniu nowych ekonomicznych możliwości w powiązaniu z podejmowaniem przez jednostkę przedsiębiorczą decyzji o lokowaniu i stosowaniu poszczególnych zasobów oraz czynników znajdujących się w środowisku. Możliwe jest to dzięki kreowaniu wśród społeczeństwa postaw przedsiębiorczych, które determinują procesy przedsiębiorcze uwidocznione w działaniach wpływających na poprawę jakości życia otoczenia przedsiębiorczej jednostki (Bjornskov i Foss 2009: 207). W takim znaczeniu przejawy postaw przedsiębiorczych niezbędne są zwłaszcza wśród młodzieży pochodzącej z terenów popegeerowskich, gdzie tzw. wyuczona bezradność zdecydowanie utrudnia i hamuje rozwój „pierzwiastka przedsiębiorczości” pośród społeczności lokalnej (Kisiel i Marks-Bielska 2003: 63). Jednocześnie społeczność ta odczuwa potrzebę podej-

mowania wszelkich inicjatyw zmierzających do poprawy własnej sytuacji społeczno-materialnej (Psyk-Piotrowska 2003: 76).

Powstaje zatem pytanie, czy młodzież wiejska pochodząca z obszarów popegeerowskich dziedziczy ukształtowane wzorce kulturowo-społeczne i wyuczoną bezradność, czy też może charakteryzuje się determinacją do podejmowania działań przedsiębiorczych, których efekty stwarzają szansę niwelowania postępującego procesu marginalizacji i wykluczenia społecznego. W obliczu tych wątpliwości zasadne jest zbadanie postaw przedsiębiorczych młodzieży wiejskiej pochodzącej z dawnych PGR-ów.

Analiza powyższego problemu zostanie oparta w niniejszym opracowaniu na prezentacji wyników własnych badań przeprowadzonych wśród młodzieży wsi popegeerowskiej, które zostaną poprzedzone rozważaniami teoretycznymi dotyczącymi prezentowanego zagadnienia.

2. Istota przedsiębiorczości

Współczesne badania dotyczące przedsiębiorczości opierają się głównie na trzech teoriach ekonomicznych tj. teorii Schumpetera, Knighta oraz austriackiej szkoły procesów rynkowych (Wennekers, Uhlaner i Thurik, 2002: 28; Gawel 2008: 12). Pierwsza z nich przedstawia osobę przedsiębiorczą jako kreatora innowacji rynkowych, która odznacza się posiadaniem niezbędnej wiedzy i motywacji potrzebnej do przeprowadzenia owych działań (Bjornskov i Foss 2009: 206). Jednocześnie Schumpeter charakteryzuje przedsiębiorczość jako dostrzeganie lepszych szans i metod wykorzystania istniejących zasobów w taki sposób, aby wytworzyć ich nową rynkową kombinację przy tworzeniu możliwości do dalszego rozwoju jednostek rynkowych.

F. Knighta kontynuuje zapoczątkowany w literaturze przez Cantillona analizę problemu niepewności i ryzyka w działaniach przedsiębiorczych. W rozprawie zatytułowanej „Ryzyko, niepewność i zysk” dowodzi, iż zachowania przedsiębiorcze uwarunkowane są swego rodzaju niepewnością i ryzykiem realizacji wytyczonych celów (Klein 2010: 118). Spowodowane jest to przez środowisko, które jest zdeterminowane wieloma czynnikami odznaczającymi się wysoką nieprzewidywalnością zmian. Zgodnie z analizowaną teorią w dynamicznie zmieniającym się środowisku to wiedza ma znaczenie strategiczne dla działań osoby przedsiębiorczej, gdyż zwiększa szanse jednostek na odniesienie sukcesu. Staje się najbardziej twórczym zasobem, decydującym nie tylko o powodzeniu lub porażce podejmowanych działań, ale także minimalizującym ryzyko i niepewność (Kwiatkowski 2000: 46). Dzięki posiadaniu owej wiedzy osoba przedsiębiorcza: oszacowuje zapotrzebowanie społeczeństwa na dany towar i usługę, który w pełni zaspokoi potrzeby ludności; prognozuje działania zmierzające do realizacji zapotrzebowań zgłaszanych przez jednostki; ocenia prawdopodobieństwo osiągnięcia celu za pomocą wcześniej ustalonych działań; wybiera najlepsze działania zapewniające osiągnięcie sukcesu.

Austriacka szkoła procesów rynkowych tworzona była na podstawie przekonania, iż jednostki przedsiębiorcze angażują się w działanie poprzez świadome wykorzystanie wiedzy, zdolności i umiejętności. W głównej mierze jej twórcy bazowali na egzystencji subiektywnych wartości jednostki ludzkiej i dokonywanych przez nią wyborach (Klien 2010: 119). Jednym z jej głównych przedstawicieli był I. Kirzner, który w swoim dorobku wykorzystał założenia metodologiczne stworzone przez L. von Misesa, dotyczące subiektywnego działania ludzkiego *human action* oraz hipotezy teorii spontanicznego ładu, której twórcą był F. Hayek.

Kirzner teorię przedsiębiorczości opierał na wykorzystaniu przez istotę ludzką percepcji zmysłowych, tzw. wyczulenia jednostki na nadarzające się okazje przy istniejących regułach (Rębacz 2000: 82). Owa czujność nie była elementem procesu decyzyjnego, lecz cechą niezwykłą i niewytłumaczalną dla danej jednostki. Tym samym przedsiębiorca był opisywany przez Kirznera jako osoba, która odkrywa nieznanne dotąd szanse i możliwości rynkowe dzięki posiadaniu wspomnianej już wcześniej czujności (Landstrom 2009: 14). Jego aktywność określana była mianem pierwiastka przedsiębiorczości (*entrepreneurial element*), który wyrażał istotę podejmowania decyzji (Landstrom 2009: 16). Pierwiastek ten przyczyniał się do stworzenia logicznie powiązanych ze sobą sekwencji decyzyjnych. Każda podjęta decyzja była początkiem następnej, co następowało wskutek zmysłowości danej jednostki. Przedsiębiorca, decydując o wyborze takiej, a nie innej alternatywy, zdobywał doświadczenie, wiedzę i informacje o otoczeniu. W dalszej kolejności przyczyniało się to do dostrzeżenia przez niego niewykorzystanych szans w środowisku, a tym samym do kreowania nowych sposobów działania. Jednocześnie przedsiębiorczość według Kirznera była kreatorem ludzkiego myślenia w dostrzeganiu pojawiających się okazji w każdym rodzaju aktywności człowieka. Wyznaczała kierunki działań przedsiębiorcy, tworząc dla niego wartość dodaną w postaci przyszłych zysków.

Powyższe teorie stały się podstawą do utożsamiania przedsiębiorczości nie tylko z działaniami przedsiębiorcy, którego misją jest organizowanie i zarządzanie przedsiębiorstwem w celu osiągnięcia jak największego zysku, lecz także z osobą dynamiczną i aktywnie podejmującą działania, skłonną do zmian, o silnej potrzebie niezależności i wolności (Kukowska 2005: 242). Tym samym, współczesna nauka analizuje przedsiębiorczość z punktu widzenia procesu oraz postawy danej jednostki (Bjornskov i Foss 2009: 207). Jako proces opiera się na tworzeniu i rozwoju przez jednostkę działalności gospodarczej, jako postawa jest identyfikowana z cechą człowieka. W pierwszym ujęciu przedsiębiorczość traktowana jest jako kontynuacja teorii stworzonej przez klasyków i neoklasyków. Analizowana jest na podstawie powstania i rozwijania własnej działalności gospodarczej, a także wprowadzania innowacji służących do wytworzenia nowych produktów i usług. Zorientowana jest na działania mające na celu wprowadzenie zmian, dokonywanie analizy pojawiających się szans i zagrożeń dla realizacji przedsięwzięcia oraz

określenie efektów po ich zastosowaniu. Drugi rodzaj związany jest z zespołem cech i funkcji ludzkich warunkujących działania jednostek w celu zmieniania i ulepszania rzeczywistości.

Jednym z modeli przedsiębiorczości, w którym analizowano badane zagadnienie z punktu widzenia procesu, jest model stworzony przez B. Kraśnicką. Model ten został oparty na dwóch aspektach: decyzyjnym i organizacyjnym (Kraśnicka 2002: 96).

Aspekt decyzyjny determinuje działanie jednostki przez uwarunkowania wynikające z podejmowania decyzji, drugi zaś poprzez istnienie zasad organizacji. Aspekt decyzyjny analizuje przedsiębiorczość jako proces podejmowania decyzji, który musi odznaczać się racjonalnością oraz zaangażowaniem jednostki w jej wdrożenie. Każda decyzja determinowana jest przez trzy elementy, tj. cele, możliwości i istniejące ryzyko (Walker 1994: 351). Przedsiębiorca powinien wiedzieć, co chce osiągnąć, w jaki sposób może urzeczywistnić plany przy jednoczesnym ograniczeniu ryzyka i niepewności. Owe właściwości w procesie przedsiębiorczym uwarunkowane są przez dwa czynniki: jeden o charakterze podmiotowym, tzw. subiektywnym, drugi o charakterze przedmiotowym, tzw. obiektywnym (Kraśnicka 2002: 99). Pierwszy oparty jest na postępowaniu jednostki w niepewnej sytuacji i jej skłonności do ponoszenia ryzyka. O sukcesie lub niepowodzeniu konkretnego działania decydują cechy człowieka, a szczególnie motywacja do działania, wiedza, skłonność do innowacji, kreatywność. Drugi czynnik warunkuje proces przedsiębiorczy głównie przez determinanty związane z zewnętrznym otoczeniem, w tym: z sytuacją na rynkach kapitałowych, konsumpcyjnych i pracy, polityką rządu oraz płynnością finansową danego przedsiębiorstwa. Stała analiza otoczenia zewnętrznego, polegająca na dostrzeżeniu trendów, pojawiających się nowych szans i możliwości rynkowych, jak również cechy osobowościowe człowieka wpływają na kształt tworzenia i realizacji procesu przedsiębiorczości. Wyjaśniają również zachowanie przedsiębiorcy w podejmowaniu różnorodnych ryzykownych działań.

Aspekt organizacyjny dotyczy głównie zasad i charakterystyki działania przedsiębiorcy w obrębie danej jednostki. Proces przedsiębiorczy w tym ujęciu rozpoczyna się od dostrzeżenia przez jednostkę szans i możliwości rynkowych. Następnie w celu ich urzeczywistnienia jednostka przedsiębiorcza winna opracować koncepcję wykorzystania okazji na podstawie źródeł inspiracji, tj. pomysłów innych osób, zdobytej wiedzy i doświadczenia, licznych kontaktów społecznych, naśladownictwa zachowań innych przedsiębiorców (Kraśnicka 2002: 102). Po określeniu możliwości urealnienia rozwiązań należy wybrać te, które w świetle określonych celów pozwolą osiągnąć największe korzyści, a następnie zgromadzić niezbędne do formalizacji i realizacji przedsięwzięć zasoby rzeczowe i ludzkie. Niezmiernie istotne w tym względzie jest wykorzystanie kapitału ludzkiego, który jest podstawą efektywności przedsiębiorczości, a także informacji służącej do analizy istniejącego ryzyka. Najczęstszą formą działania jest przede wszystkim

kim stworzenie ram organizacyjnych oraz produkcja nowych wyrobów i usług. Jednak nie należy utożsamiać stworzenia ram organizacyjnych tylko i wyłącznie z powstaniem nowej jednostki działalności gospodarczej, gdyż mogą być one wyrażone w postaci wewnętrznych zmian organizacji, polegających w głównej mierze na poprawie kultury organizacyjnej, wizerunku przedsiębiorstwa, innowacyjności firmy.

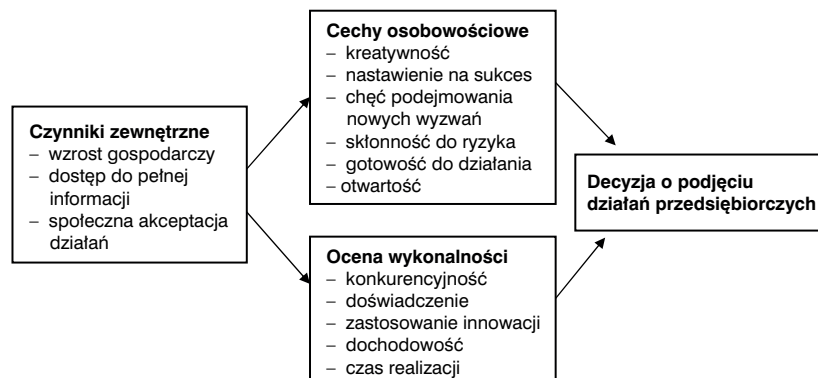
Obok utożsamiania istoty przedsiębiorczości z procesem polegającym na powstaniu i rozwoju działalności gospodarczej, a także zachodzącymi zmianami wewnątrz organizacji w literaturze przedmiotu przedsiębiorczość analizuje się również z punktu widzenia postawy ludzkiej (Duczkowska-Piasecka 1998: 634). W tym ujęciu przedsiębiorczość odzwierciedlona jest jako cecha człowieka determinująca do podejmowania nowych wyzwań i działań ukierunkowanych na zmianę obecnej sytuacji. Taki sposób zachowania jednostki sprowadza się do nieustannego poszukiwania nowych możliwości i szans istniejących na rynku, które mają charakter celowy i zorganizowany.

J.A. Timmons stworzył 6 fundamentalnych właściwości opisujących osoby przedsiębiorcze, tj. (Byers, Kist i Sutton 1999: 5):

- dynamizm działania,
- zdolność przewodzenia,
- umiejętność dostrzegania szans,
- umiejętność działania w warunkach ryzyka i niepewności,
- kreatywność, samodzielność i zdolność przystosowania jednostki do warunków,
- wewnętrzna motywacja.

Pierwsza cecha charakteryzuje jednostkę przedsiębiorczą jako aktywnie działającego człowieka, który wykazuje się inicjatywą, poszukiwaniem nowych rozwiązań w sposobach usprawniania metod lub procesów. Ponadto ważne jest także posiadanie przez jednostkę ludzką zdolności przewodzenia i współpracy z innymi ludźmi. Kolejną właściwością, którą wyróżnił Timmons, jest umiejętność dostrzegania szans. Odzwierciedlone są one w nieustannym poszukiwaniu przez jednostkę nowych możliwości w otoczeniu w celu zmiany obecnej sytuacji na lepszą. Ponadto istotna jest również zdolność człowieka do działania, a szczególnie do przezwyciężenia ryzyka i niepewności związanych z każdą aktywnością jednostki, jak również jej adaptacją do zmieniającego się środowiska i otoczenia. Ostatnia z analizowanych cech – wewnętrzna motywacja, niezbędna jest przedsiębiorcy do ustawicznego i skutecznego działania w celu osiągnięcia korzyści.

Zaprezentowane cechy jednostki przedsiębiorczej są odzwierciedlone w modelu podejmowaniu decyzji przedsiębiorczych opracowanym – rysunek 1. Przedstawiony schemat jest oparty głównie na czynnikach zewnętrznych, warunkujących funkcjonowanie danej jednostki w otoczeniu, jej cechach osobowościowych oraz zdolnościach i umiejętnościach oceny stopnia wykonalności przedsięwzięcia.

Rys. 1. Model podejmowania decyzji przedsiębiorczych. Źródło: opracowanie własne na podstawie R.J. Pech i A. Cameron 2006. *An entrepreneurial decision process model describing opportunity recognition*. *European Journal Innovation Management*, nr 1 (9), s. 71; N.F. Kruger Jr. 2000. *The Cognitive Infrastructure of Opportunity Emergence*. *Entrepreneur Theory and Practice*, nr 24, s. 5–23.

Pierwszy istotny czynnik analizowanego modelu jest określony przez siły zewnętrzne, które w dalszych etapach procesu decyzyjnego wpływają na cechy osobowościowe i ocenę wykonalności przedsięwzięcia. Do najważniejszych determinant należą: wzrost gospodarczy, dostęp do informacji rynkowej oraz społeczna akceptacja działań.

Stopień rozwoju gospodarki, warunkujący podejmowanie działań przez człowieka, odzwierciedlony jest we wzroście gospodarczym. Zgodnie z założeniami modelu wzrost gospodarczy, wpływa dwuznacznie na podejmowanie działań przedsiębiorczych przez jednostkę ludzką. Z jednej strony rozwojowi gospodarczemu towarzyszy wzrost płac oraz poprawa systemu ubezpieczeń społecznych, co przyczynia się w dużej mierze do ograniczenia aktywności przedsiębiorczej człowieka (Audretsch, Grilo i Thurik 2007: 6). Z drugiej zaś strony wzrastający poziom dochodu odzwierciedlony jest na rynku we wzroście potrzeb konsumentów na różnego rodzaju towary i usługi (Audretsch, Caree i Thurik 2001: 21). Prowadzi to do powstawania nowych gałęzi i branż przemysłu, rozwoju technologii, a w konsekwencji do kreowania nowych możliwości i szans rynkowych, co w dłuższej perspektywie przyczynia się do wzrostu poziomu przedsiębiorczości w danym kraju (Wennekers 2006: 76).

Dostęp do pełnej informacji to wiedza, która może wyróżnić jednostkę spośród reszty społeczeństwa, stwarzając tym samym przewagę nad pozostałymi jednostkami funkcjonującymi na rynku. Jednak proces absorpcji informacji rynkowej jest związany z poniesieniem przez jednostkę odpowiednich kosztów. Wynikają one głównie z nawiązywania licznych kontaktów z innymi podmiotami, tworzenia odpowiedniego wizerunku – zarówno

samego przedsiębiorcy, jak i przedsiębiorstwa – oraz zdobywania nowych informacji o rynku, a zwłaszcza o istniejących niszach i zapotrzebowaniach konsumentów. Otrzymana w ten sposób wiedza pozwala przedsiębiorczej jednostce ocenić realność i szanse powodzenia danego przedsięwzięcia (Tyszka 2004: 318).

Oprócz wzrostu gospodarczego oraz dostępności do pełnej informacji istotna jest także społeczna akceptacja działań, która jest tworzona przez zespół czynników związanych z ukształtowanymi wzorcami współżycia społecznego, wzorcami postępowania, a także systemami wartości i przekonań. Uzyskana aproba pozwala jednostce ludzkiej urzeczywistnić jego cele i zamierzenia. W przypadku braku akceptacji widoczne jest zmniejszenie aktywności przedsiębiorczej jednostki (Piecuch 2007: 30).

Kolejną niezmiernie istotną determinantą w procesie podejmowania decyzji przez człowieka są cechy osobowości, które są podstawą twórczego myślenia i działania. Posiadanie kreatywności, otwartości, gotowości do działania, skłonności do ryzyka, chęci podejmowania nowych wyzwań gwarantuje przedsiębiorczemu człowiekowi efektywność podejmowanych przedsięwzięć. Pomaga również rozwiązać pojawiające się problemy w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości (Proctor 2002: 62).

Ostatnim z aspektów analizowanego modelu jest ocena stopnia wykonalności. Bardzo ważną kwestią przy podejmowaniu decyzji jest wiara we własne umiejętności, zdolności, a także przekonanie o osiągnięciu sukcesu. Determinantą owych zachowań jest posiadanie doświadczenia, a także czas realizacji, zastosowanie innowacji oraz dochodowość danego przedsięwzięcia. Współlistnienie wszystkich wymienionych czynników wpływa na osiągnięcie przez jednostkę ludzką wspomnianej już pewności o realności danego działania.

Reasumując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, iż zaprezentowane w modelu podejmowania decyzji przedsiębiorczych determinanty wpływają na indywidualny poziom przedsiębiorczości danej jednostki. Tym samym oddziałują na istniejący u każdego człowieka pierwiastek przedsiębiorczości, który warunkuje postrzeganie przez przedsiębiorczą jednostkę istniejącego ryzyka i korzyści, jakie są związane z aktywnością przedsiębiorczą. Ostatecznie wpływają na kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród danej społeczności, które są odzwierciedlone w procesach i aktywności przedsiębiorczej danej jednostki.

3. Przedsiębiorczość

Analiza powyższego zagadnienie badawczego jest szczególnie istotna z punktu widzenia aktywności przedsiębiorczej młodzieży popegeerowskiej, która boryka się problemami związanymi z brakiem miejsc pracy poza wsią, zbyt małym rozwojem drobnej przedsiębiorczości, powszechną nieufnością do wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, dysparytetem edukacyjnym mię-

dzy wsią a miastem (Psyk 2003: 76). Pojawia się zatem pytanie, w jaki sposób młodzież wsi popegeerowskiej, od której zależy przyszły rozwój gospodarczy i cywilizacyjny terenów po byłych PGR-ach, będzie próbowała znaleźć sobie miejsce w zmieniającej się rzeczywistości, jakie stawia sobie cele zawodowe i jak ocenia możliwości ich realizacji. W celu znalezienia odpowiedzi na te pytania postanowiono przeprowadzić badania potencjału przedsiębiorczości młodzieży wsi popegeerowskiej.

3.1. Metodologia badań

Podjmując się próby zbadania potencjału proprzedsiębiorczego młodzieży wiejskiej pochodzącej z dawnych obszarów popegeerowskich, na wstępie należy podkreślić, iż badania te były badaniami pierwotnymi, przeprowadzonymi samodzielnie przez autora, dlatego też z uwagi na brak wcześniejszych kompleksowych opracowań dotyczących rozważanego problemu, a także wielołątkowość teorii przedsiębiorczości w niniejszych badaniach wykorzystano podejście ilościowe.

W celu prawidłowego przeprowadzenia procesu badawczego zastosowano następujące elementy badania: faza przygotowania badania statystycznego, realizacja badania i zakończenie badania (Młynarski 2000: 11).

Pierwszy etap opierał się na określeniu problemu badawczego, określeniu próby badawczej, a także wyznaczeniu metod i sposobów pomiaru zebranych informacji. Druga faza ukierunkowana była na pozyskaniu danych pierwotnych. Ostatni etap tego procesu to zakończenie badania, które bazowało na analizie otrzymanych wyników.

Jednym z celów badania było określenie potencjału młodzieży wsi popegeerowskiej województwa zachodniopomorskiego. Tym samym zbiorowość statystyczną stanowiły osoby w wieku między 15. a 24. rokiem życia mieszkające w województwie zachodniopomorskim. Wybór obszaru badawczego był podyktowany przede wszystkim faktem, iż w województwie zachodniopomorskim pod koniec lat 90. XX w. istniało blisko 64% państwowych użytków rolnych, przy średniej krajowej wynoszącej 23%, i do dziś jest to drugi w Polsce (po województwie warmińsko-mazurskim) największy obszar skupiający były tereny popegeerowskie.

Realizacja przedstawionego problemu badawczego wymagała przeprowadzenia badania bezpośredniego. W tym celu zastosowano badania ankietowe, które umożliwiły pozyskanie materiału pierwotnego. Badanie te przeprowadzono w roku 2009 wśród 678 młodych osób zamieszkujących tereny wiejskie, w tym 232 stanowiły osoby zamieszkujące tereny popegeerowskie.

W trakcie badań wyodrębniono tereny, wśród wszystkich powiatów województwa zachodniopomorskiego, które charakteryzowały się największą liczbą PGR-ów i zatrudnionych w nich pracowników. Do tej grupy zaliczono następujące powiaty: białogardzki, choszczeński, drawski, koszaliński, łobeski, świdwiński i szczecinecki. Na tych obszarach udział powierzchni PGR w powierzchni ogółem danego powiatu wynosił ponad 70%, zaś udział pra-

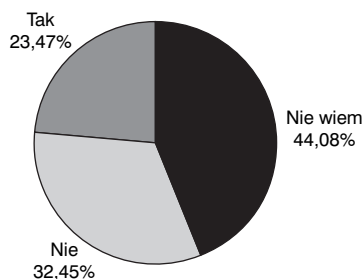
cującej w tych jednostkach społeczności lokalnej wynosił przeszło 30% ogółu (Bank Danych Regionalnych GUS). W tym miejscu należy odnotować fakt, iż wśród wszystkich powiatów, jakie istnieją w Polsce, powiat łobeski w 2009 r. znalazł się na 5. miejscu pod względem najwyższej stopy bezrobocia, choszczeński na 9., białogardzki na 10., a drawski na 11. miejscu. Tendencji tej towarzyszył utrzymujący się na tych obszarach, jak również w całym regionie, wysoki wskaźnik (40,47%) osób bezrobotnych mieszkających na wsi, którzy nie posiadali żadnych kwalifikacji.

W celu przejrzystego zobrazowania otrzymanych rezultatów badań porównano je, w wybranych wariantach, z wynikami badań przeprowadzonych równoległe wśród młodzieży wsi Pomorza Zachodniego.

3.2. Potencjał przedsiębiorczy

W pierwszej części analizy przedsiębiorczości młodzieży wsi popegeerowskiej skoncentrowano się na problematyce potencjału aktywności przedsiębiorczej, w tym głównie na postrzeganiu własnego potencjału przedsiębiorczości, cechach charakteryzujących osobę przedsiębiorczą oraz skłonności ankietowanych do założenia własnego przedsiębiorstwa.

W celu realizacji powyższych zagadnień badawczych na wstępie poproszono respondentów o udzielnie odpowiedzi na pytanie: „Czy jest Pan(i) osobą przedsiębiorczą?”.

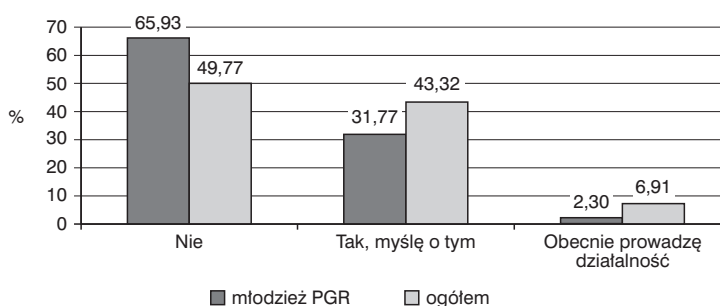
Rys. 2. Struktura odpowiedzi młodzieży wsi popegeerowskich na pytanie: „Czy jest Pa(i) osobą przedsiębiorczą?”. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Z rysunku 2 wynika, iż niespełna 25% ogółu badanych uważa się za osoby przedsiębiorcze. Ponad 30% badanych zdecydowanie określiło się jako nieprzedsiębiorczy, zaś prawie połowa ankietowanych (44,08%) nie była w stanie określić, czy posiada czy też nie potencjał przedsiębiorczy. Porównując otrzymane rezultaty do wyników dla ogółu badanej populacji, należy zauważyć, iż młodzież ta w 37% stwierdziła, iż jest przedsiębiorcza, 17% ankietowanych było przeciwnego zdania, a 46% nie było w stanie odpowiedzieć na to pytanie. Powyższa struktura odpowiedzi świadczy, iż

młodzież pochodząca ze wsi popegeerowskiej w większym stopniu niż pozostali respondenci uważa się za nieprzedsiębiorczą.

Niska ocena potencjału przedsiębiorczości młodzieży popegeerowskiej zdeterminowała również strukturę odpowiedzi na pytania dotyczące posiadania cech przedsiębiorczych. Większość (98,34%) ankietowanych potrafiła wskazać cechy, jakie opisują osobę przedsiębiorczą. Podobnie jak ogół młodzieży, respondenci stwierdzili, iż pracowitość (67,23%), łatwość nawiązywania kontaktów (53,48%), odpowiedzialność (49,38%), a także kreatywność (48,88%) są właściwościami osoby przedsiębiorczej. Jednak ponad 70% zdecydowanie określiła, iż nie posiada tych cech, a tylko 15% badanych przyznało, że posiada słabo rozwinięte wspomniane właściwości. Porównując uzyskane deklaracje z wynikami dla ogółu, należy stwierdzić, iż młodzież wsi popegeerowskiej w większym stopniu aniżeli cała badana populacja zadeklarowała brak cech przedsiębiorczych.

Wobec uzyskanych rezultatów zasadne było także zbadanie skłonności młodzieży pochodzącej z terenów popegeerowskich do założenia własnego przedsiębiorstwa. Strukturę odpowiedzi na to pytanie przedstawia rysunek 3. Z danych zaprezentowanych na rysunku 3 wynika jednoznacznie, iż osoby ankietowane pochodzące ze wsi popegeerowskiej są mniej chętne do założenia własnego przedsiębiorstwa niż ogół młodzieży wiejskiej. Ponad 65% respondentów mieszkających na obszarach dawnych PGR-ów w ogóle nie rozważała takiej możliwości, wobec 49,77% ogółu. 31,77% młodych mieszkańców wsi popegeerowskiej myśli o stworzeniu własnego biznesu, podczas gdy wskaźnik procentowy dla całej populacji wynosi 43,32% badanych. Tylko 2,30% ankietowanych prowadzi obecnie działalność gospodarczą przy 6,91% ogółu.

Rys. 3. Struktura odpowiedzi młodzieży wsi popegeerowskich w relacji do ogółu badanych na pytanie: „Czy rozważał(a) Pan(i) możliwość podjęcia własnej działalności gospodarczej?”. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W świetle powyższych rezultatów ciekawym i interesującym zagadnieniem było wyróżnienie determinant stymulujących oraz hamujących rozwój przed-

siębiorczości. W tym celu młodzież wsi popegeerowskiej, która myśli o założeniu własnego przedsiębiorstwa, została poproszona o określenie czynników, które są najistotniejsze oraz najmniej istotne z punktu tworzenia własnej działalności gospodarczej.

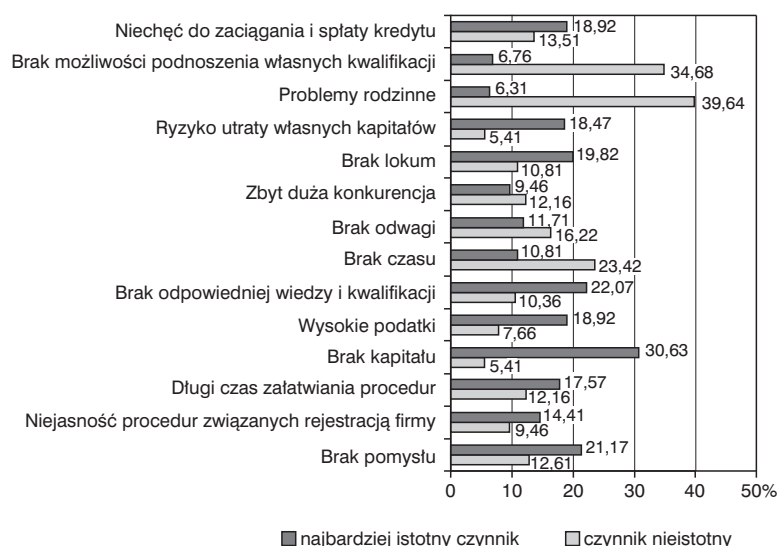
Analiza obliczonych dla badanej zbiorowości wartości średniej pozycji w rankingu (tabela 1) pozwala stwierdzić, iż najistotniejszą rolę w tworzeniu własnego przedsiębiorstwa, według otrzymanych rezultatów, odgrywały następujące czynniki: większa możliwość samorealizacji i niezależność (w obu przypadkach średnia pozycja w rankingu wyniosła 4,45) potrzeba godziwych zarobków (4,33 średnia pozycja w rankingu), dążenie do samodzielności (4,32), wyższe zarobki (4,10) oraz pewność zatrudnienia (4,04). Wśród czynników o umiarkowanym znaczeniu młodzież wskazała: możliwość podnoszenia własnych kwalifikacji (3,98), nienormowany czas pracy (3,79) czy też wyższy prestiż miejsca pracy (3,76). Do najmniej istotnych czynników respondenci zaliczyli konieczność (2,84) oraz wymóg pracodawcy (2,40).

Szanse na założenie własnego przedsiębiorstwa	Średnia ranga
Większa możliwość samorealizacji i satysfakcji z pracy	4,45
Niezależność	4,45
Potrzeba godziwych zarobków	4,33
Dążenie do samodzielności	4,32
Wyższe zarobki	4,10
Pewność zatrudnienia	4,04
Możliwość podnoszenia własnych kwalifikacji	3,98
Nienormowany czas pracy	3,79
Wyższy prestiż miejsca pracy	3,76
Konieczność	2,84
Wymóg pracodawcy	2,40

Tab. 1. Szanse na założenie własnego przedsiębiorstwa. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Przedstawione deklaracje wskazują jednoznacznie, iż młodzież wsi popegeerowskiej, myśląc o założeniu własnej działalności gospodarczej, kieruje się przede wszystkim możliwością osiągnięcia większej niezależności oraz zarobienia godziwych pieniędzy. Świadczy to zapewne o postrzeganiu prowadzenia własnego przedsiębiorstwa przez analizowaną populację jako alternatywę dla pracy w gospodarstwie rolnym lub też w czyjejs firmie. Niepokojącym zjawiskiem może być fakt, iż co piąty ankietowany myśli o tym pod wpływem wymogu stawianego przez pracodawcę. Taka sytuacja tworzenia czegoś z przymusu może w przyszłości doprowadzić do mniejszego zaangażowania właściciela w działalność i rozwój własnego przedsiębiorstwa, a w konsekwencji doprowadzić do jego upadku.

Oprócz wyróżnienia szans założenia przedsiębiorstwa w dalszym etapie procesu badawczego podjęto próbę analizy barier tworzenia własnej firmy, wyróżnioną przez młodzież wsi popegeerowskiej (rysunek 4). Wśród determinant, które najbardziej hamują tworzenie własnego przedsiębiorstwa, należy wyróżnić: brak kapitału, brak odpowiedniej wiedzy i kwalifikacji, brak pomysłu, brak lokum, wysokie podatki oraz niechęć do zaciągania i spłaty kredytu. W dalszej kolejności respondenci wskazywali: ryzyko utraty własnych kapitałów, długi czas załatwiania procedur, a także niejasności procedur związanych z rejestracją własnego przedsiębiorstwa. Do czynników, które w bardzo małym stopniu wpływają na ograniczenie procesu tworzenia własnego biznesu, ankietowani zaliczyli: problemy rodzinne, brak możliwości podnoszenia własnych kwalifikacji, brak czasu czy też brak odwagi.

Rys. 4. Uwarunkowania ograniczające rozwój przedsiębiorczości – odsetek ocen skrajnych. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analiza istotności odpowiedzi, przy wykorzystaniu metody średnich rang, potwierdza powyższe zależności (tabela 2). Spośród najwyższej ocenionych przez młodzież przeszkód, dwie okazały się najbardziej istotne i były to: brak kapitału (4,41 średnia pozycja w rankingu) oraz wysokie podatki (4,24 średnia pozycja w rankingu). Wśród determinant o umiarkowanym znaczeniu przeważały: ryzyko utraty własnych kapitałów, brak odpowiedniej wiedzy i kwalifikacji oraz brak lokum. Najmniejszą przeszkodę stanowią: brak możliwości podnoszenia własnych kwalifikacji i problemy rodzinne. Tym wariantom respondenci nadali najmniejsze rangi.

Wyszczególnienie	Średnia ranga
Brak kapitału	4,41
Wysokie podatki	4,24
Ryzyko utraty własnych kapitałów	3,22
Brak odpowiedniej wiedzy i kwalifikacji	3,03
Brak lokum	3,02
Brak możliwości podnoszenia własnych kwalifikacji	1,66
Problemy rodzinne	1,51

Tab. 2. Bariery prowadzenia własnego przedsiębiorstwa w opinii młodzieży wiejskiej w wieku 18–24 lat. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Z przedstawionych dotąd wyników badań można wywnioskować, iż młodzież wsi popegeerowskiej nie zakładała własnej działalności gospodarczej głównie z powodu braku kapitału, wiedzy i kwalifikacji oraz pomysłu. Szczególnie brak ostatniej determinanty, jaką jest pomysł, wydaje się kluczową kwestią z punktu tworzenia i rozwoju indywidualnej przedsiębiorczości.

3.3. Aktywność przedsiębiorcza

W dalszym etapie badawczym zweryfikowano przedsiębiorczość respondentów odzwierciedloną w skłonności do poszukiwaniu pracy, a także oceny własnych szans na rynku. Kluczowe znaczenie dla rozważań prowadzonych na tym etapie badań miały deklaracje osób ankietowanych w odpowiedzi na pytania dotyczące szans znalezienia zatrudnienia. W celu przejrzystego zobrazowania różnic między strukturą odpowiedzi młodzieży pochodzącej ze wsi popegeerowskiej a ogólnie badaną populacją w tabeli 3 przedstawiono rezultaty osobno dla wspomnianych dwóch grup badawczych.

Wyszczególnienie	Odpowiedzi w %	
	młodzież PGR*	ogół młodzieży
Trudno powiedzieć	10,78	23,27
Mam bardzo małe szanse	20,04	11,06
Mam małe szanse	60,34	45,62
Mam duże szanse	6,56	17,05
Mam bardzo duże szanse	2,28	3,00

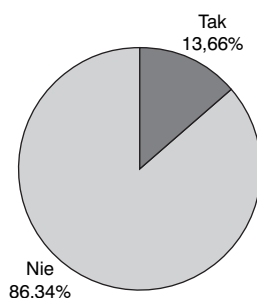
* Młodzież pochodząca z dawnych terenów popegeerowskich.

Tab. 3. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Jak ocenia Pan(i) swoje szanse na znalezienie pracy?”. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Analizując dane zawarte w tabeli 3. należy zauważyć, iż młodzież pochodząca ze wsi popegeerowskiej w większym stopniu (60,34%) niż ogół (45,62%) ocenia, iż ma małe szanse na znalezienie zatrudnienia. Ponadto prawie dwa razy więcej ankietowanych (20,04%), w relacji do wszystkich

badanych osób (11,06%), stwierdziło, iż ma bardzo małe szanse na znalezienie zatrudnienia, a tylko 6% osób mieszkających na dawnych obszarach wiejskiej gospodarki uspołecznionej uznało, iż ma duże szanse (wobec 17% wszystkich badanych).

W świetle otrzymanych rezultatów interesującą kwestią jest przedstawienie struktury odpowiedzi młodzieży wsi popegeerowskiej na pytanie: „Czy obecnie poszukuje Pan(i) pracy?” (rysunek 5).

Rys. 5. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Czy obecnie poszukuje Pan(i) pracy?”. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Jak wynika z deklaracji młodzieży wiejskiej mieszkającej na dawnych terenach popegeerowskich, zilustrowanych na rysunku 5, zdecydowana większość respondentów nie szukała pracy, a tylko około 13,7% odpowiedziało, iż obecnie stara się znaleźć zatrudnienie. W tym kontekście niezmiernie istotne jest poznanie powodów, dla których respondenci nie podejmują działań związanych z poszukiwaniem pracy. Struktura odpowiedzi została przedstawiona w tabeli 4.

Wyszczególnienie	Odpowiedzi w %
Nie chcę pracować	5,32
Nie pracuję ze względów rodzinnych	2,37
Nie pracuję ze względów zdrowotnych	1,49
Pracuję i nie chcę zmieniać obecnej pracy	15,32
Wiem, że i tak nie znajdę pracy	23,43
Uczę się i nie wiem, co dalej będę robić	49,32
Obecnie prowadzę działalność i nie ma potrzeby z niej zrezygnować	2,30
Inne	0,45

Tab. 4. Powody nieposzukiwania pracy przez młodzież pochodząca z dawnych terenów popegeerowskich. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Głównym powodem braku aktywności w poszukiwaniu pracy przez młodzież popegeerowską jest to, iż prawie połowa ankietowanych (49,32%) uczyła się i nie wiedziała, co dalej będzie robić. Jednak ciekawą kwestią jest fakt, iż drugim powodem braku podejmowania działań stymulujących znalezienie zatrudnienia wśród ludzi młodych mieszkających na obszarach popegeerowskich jest przeświadczenie o niemożności jej znalezienia (23,42%). Dokonując dalszej analizy uwarunkowań braku aktywności młodzieży wsi popegeerowskiej w poszukiwaniu pracy, należy stwierdzić, iż młodzież wskazała następujące powody: pracuję i nie chcę zmieniać obecnej pracy (15,32%), nie chcę pracować (5,32%), obecnie prowadzę działalność i nie ma potrzeby z niej zrezygnować (2,30%), nie mogę podjąć pracy ze względów rodzinnych (2,37%) bądź też zdrowotnych (1,49%). Ankietowani również mieli okazję przedstawić inne przyczyny, które wpłynęły na decyzję o niepodejmowaniu działań ukierunkowanych na poszukiwanie zatrudnienia. Wśród najczęściej powtarzających się powodów były następujące: „obecnie przygotowuję się do założenia własnego przedsiębiorstwa”, „jestem w ciąży”, „wychowuję dziecko” oraz „otrzymałem wezwanie do wojska”.

Oprócz badania przyczyn warunkujących brak aktywności w poszukiwaniu pracy przez młodzież wiejską warto dokonać analizy struktury odpowiedzi respondentów, którzy podczas badania poszukiwali zatrudnienia. W tym celu poproszono ankietowanych o określenie miejsca, gdzie poszukują pracy (tabela 5).

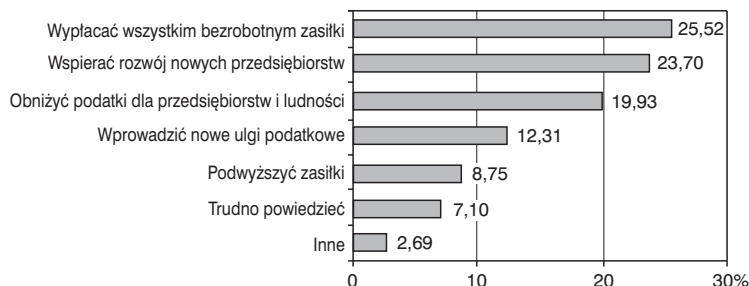
Miejsce poszukiwania	Odpowiedzi w %
W miejscu zamieszkania i okolicach	83,52
Na terenie całej Polski	7,75
Poza granicami kraju	6,23
Inne	2,50

Tab. 5. Miejsca poszukiwania pracy. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Większość respondentów (83,52%) zadeklarowała, iż szuka zatrudnienia w miejscu zamieszkania i jego okolicach, 7,75% młodzieży odpowiedziało, iż poszukuje zatrudnienia na terenie całej Polski, zaś 6,23% szuka pracy poza granicami kraju. W tym miejscu należy dodać, iż młodzież wiejska pochodząca z terenów popegeerowskich charakteryzuje się mniejszą (55,28%) skłonnością do podejmowania działań zwiększających szanse na znalezienie zatrudnienia (podwyższenie posiadanych kwalifikacji na kursach specjalistycznych, studiach podyplomowych itp.) niż ogół badanej populacji (71,34%). Ponadto niepokoi fakt, iż prawie 25% ankietowanych, wobec 8,77% dla całej populacji, nie mogła podjąć żadnych działań z powodu braku pieniędzy.

Ostatnią częścią badań była ocena stopnia działalności instytucji państwowych odpowiedzialnych za tworzenie nowych miejsc pracy. Jak wynika

z rysunku 6, najwięcej respondentów (25,52%) zadeklarowało, iż państwo powinno wspierać tworzenie nowych miejsc pracy, głównie poprzez wypłacanie wszystkim bezrobotnym zasiłków, bez względu na czas pozostawania danej osoby bez pracy. Spośród ankietowanych 23,7% oczekuje pomocy od państwa odzwierciedlonej w tworzeniu programów stymulujących powstawanie i rozwój nowych przedsiębiorstw, 19,93% badanych za takie działania uważało obniżenie podatków dla przedsiębiorców i ludności. W dalszej kolejności badana populacja wskazała na wprowadzenie nowych ulg podatkowych, a także podwyższenie zasiłków. Ankietowani również w tym pytaniu mieli możliwość wskazania własnych opinii dotyczący działalności pro-zatrudnieniowej instytucji państwowych. Niespełna 3% osób odpowiedziało, iż oczekuje od państwa wskazania konkretnego miejsca pracy.

Rys. 6. Oczekiwane rodzaje pomocy od państwa w znalezieniu pracy w opinii respondentów. Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Odnosząc uzyskane rezultaty do deklaracji ogółu, należy zauważyć, iż ponad 40% ankietowanych zadeklarowało, iż państwo powinno wspierać tworzenie nowych miejsc pracy, głównie poprzez programy stymulujące rozwój i funkcjonowanie przedsiębiorstw, a także obniżyć podatki dla przedsiębiorców i ludności (22,11%). Tylko nieliczna grupa (5%) uznała wypłacanie przez państwo zasiłków dla wszystkich bezrobotnych za główną determinantę aktywizacji zawodowej mieszkańców wsi.

4. Zakończenie

Reasumując, należy stwierdzić, iż młodzież pochodząca z terenów popegeerowskich charakteryzuje się znacznie mniejszą skłonnością do podejmowania działań przedsiębiorczych niż ogół młodzieży wiejskiej. Większość respondentów nie chce zakładać własnej działalności gospodarczej. Uważa, iż ma nikłe szanse na znalezienie zatrudnienia, a także posiada niski poziom potencjału aktywności proprzedsiębiorczej.

Powyższe preferencje i przekonania młodzieży wsi popegeerowskiej dotyczące braku szans na znalezienie zatrudnienia, niechęci do założenia własnego przedsiębiorstwa, niskiej oceny posiadanych cech i wartości proprzedsiębiorczych mogą świadczyć o dziedziczeniu w pewnym stopniu tzw. wyuczonej bezradności, która w dalszej konsekwencji może przyczynić się do braku podejmowania jakiegokolwiek aktywności przedsiębiorczej i prowadzić do marginalizacji społeczno-ekonomicznej badanej populacji.

Informacje o autorze

Dr inż. Jarosław Korpysa – Katedra Mikroekonomii, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Szczeciński. E-mail: jarek@korpysa.pl.

Bibliografia

- Audretsch, D.B., Caree, M.A. i A.R. Thurik 2001. *Does entrepreneurship reduce unemployment?* Rotterdam: Tinbergen Institute Discussion Paper, Erasmuss University TI01 – 074/3.
- Audretsch, D.B., Grilo, I. i A.R. Thurik 2007. *Handbook of Research on Entrepreneurship Policy*, Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Bjornskov, C. i N. Foss 2009. Economic freedom and entrepreneurial activity: some cross-country evidence, w: A. Freytag, i A.R. Thurik (red.) *Entrepreneurship and Culture*, s. 206–207. Lund: Springer.
- Byers, T., Kist, H. i R.I. Sutton 1999. Characteristic of the entrepreneur: Social creatures, not solo heros, w: *Technology Manager and Modern Context*, R.C. Dorf (red.) Boca Raton: CRC and IEEE Press.
- Duczowska-Piasecka, M. 1998. Przedsiębiorczość na wsi, w: *Encyklopedia agrobiznesu*, Warszawa: Fundacja Innowacja, WSS-E.
- Gaweł, A. 2008. Entrepreneurship – a theoretical approach, w: M. Rekowski (red.) *Entrepreneurship Tissue and Regional Economy*, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Kisiel, R. i R. Marks-Bielska 2003. Problemy aktywizacji gospodarczej społeczności popegeerowskich, w: W. Dzun i M. Kłodziński (red.) *Aktywizacja wiejskich obszarów problemowych*, Warszawa: IRWiR PAN.
- Klien, P.G. 2010. *The Capitalist & The Entrepreneur*, Aubur: Ludwig von Mises Institute.
- Kraśnicka, T. 2002. *Koncepcje rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej i pozaekonomicznej*, Katowice: Akademia Ekonomiczna w Katowicach.
- Kruger, N.F. Jr. 2000. The Cognitive Infrastructure of Opportunity Emergence. *Entrepreneur Theory and Practice*, nr 24.
- Kukowska, K. 2005. Kapitał społeczny a przedsiębiorczość, w: H. Januszek (red.) *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Poznań: Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, nr 58.
- Kwiatkowski, S. 2000. *Przedsiębiorczość intelektualna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Landstrom, H. 2009. *Pioneers in Entrepreneurship and Small Business Research*, Lund: Springer.
- Młynarski, S. 2000. *Praktyczne metody analizy danych rynkowych i marketingowych*, Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Pech, R.J. i A. Cameron 2006. An entrepreneurial decision process model describing opportunity recognition. *European Journal Innovation Management*, nr 1 (9).

- Piecuch, T. 2007. Społeczno-kulturowe uwarunkowania przedsiębiorczości w województwie podkarpackim. *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw*, nr 2 (685).
- Proctor, T. 2002. *Twórcze rozwiązywanie problemów*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Psyk-Piotrowska, E. 2003. Aktywizacja i przedsiębiorczość na obszarach popegeerowskich, w: W. Dzun i M. Kłodziński (red.) *Aktywizacja wiejskich obszarów problemowych*, Warszawa: IRWiR PAN.
- Rębacz, H. 2000. Przedsiębiorczość we współczesnej gospodarce i społeczeństwie. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, nr 12. Warszawa: Wydawnictwo SGH.
- Tyszka, T. 2004. *Psychologia ekonomiczna*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Walker, P. 1994. Podejmowanie decyzji i rozwiązywanie problemów, w: D. Stewart (red.) *Praktyka kierowania*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Wennekers, S. 2006. Entrepreneurship at country level economic and non-economic determinants. *ERIM Ph. D. Series Research in Management*, nr 81. Rotterdam: Erasmus University.
- Wennekers, A.R.M., Uhlaner, L. i A.R. Thurik 2002. Entrepreneurship and its conditions: A macro perspective. *International Journal of Entrepreneurship Education*, nr 1 (2).